

Nordmarken i Värmland förr i tiden

Linberedning o spinning

Berättelse nedtecknad av

Edvard Rönnfors

För Landsmåls och Folkminnesarkivet i Uppsala

Februari 1947

Diarienummer 18663

Linberedning och spinning

Linberedning och spinning

Det var som regel att så 1 eller 2 kappar linfrö om våren, sådden dröjdes med till att man ej behövde befara att nattfrost skull inträffa, enär linfrö och linbrodd lätt kunna taga skada av frost.

En ogräsfri och fuktig mark var utvald för linsådden.

Man räknade med att det var 100 dagar mellan sådd och skörd.

Då linet var moget, vilket igenkändes på hamrams (fröhusets) färg, som vid mognaden hade antagit sin bruna färg. Då var tiden kommen

att upprycka linet. De på hösten ofta förekommande nattfrosterna voro skadliga både för tåga och frö, varför man var noga med att skörda linet vid rätt tidpunkt.

Det kan omnämnas, att var det någon dotter i huset som skulle gifta sig så utökades linodlingen till mer än det ovannämnda, det var som det heter i en strof: "Lintegen lovar linne åt bruden, lakan åt dotter och måg."

Den blivande bruden skulle nämligen förfärdiga dukar, lakan, örngott och handdukar att medtaga i sitt blivande hem.

Skördarbetet av linet skedde genom uppryckning med händerna, och så bands det i små nekar vilka sedan upphängdes på stör att torka, då det var torrt inforslades det.

En regnig höstdag, då ej något skördarbete kunde utföras, slogs en repstock emellan tvenne väggar, och där repades linet. Linhalmen fraktades till en avbetad slåttervall, och där utbreddes den tunt och jämnt.

Nu skulle nämligen linet rötas (rotes), vilken procedur tog 2-3 veckor i anspråk, under förutsättning, att det var ömsom regn och ömsom solsken.

Alan såg till när det var lagom "rött", vilket visade sig, när blånor började visa sig i stjälktopparna. Då det var färdig rött upptogs det och torkades vid en gärdesgård eller bredvid stänger.

Det torkade linet förvarades inomhus i logen.

Linhamorna (linhamrarna), som utgjorde frötillgången, bleva rensade någon dag under hösten.

Sedan blev badstugan (bastega) uppeldad för linets bråtning (broting), det måste nämligen ha en hög temperatur för att få tågorna rena

Då linhalmen var nog upphettad fördes den till mangeln (magna) och manglades, tills den vedartade stjälken började lossna och föll bort.

I brist på mangel tröskades linhalmen med slaga.

Därefter vidtog linets bearbetning med bråtan , även kallad käftan (köfta). Från käftan kom det till spadstolen. Slutligen häcklades linet, då blev det de olika kvaliteterna, lin, blånor och skakertis

Sedan kom spinning och vävning i hemmet till allehanda behovsartiklar såsom skjortot, lintyg, lakan och blöjor, säckar, handdukar, nät för fisket samt till skogarn och sytråd, tömmar m.m.

Något senare i tiden fick linet ligga över vintern, och man begagnade sig av varma sommardagar för rengöring av detsamma; det var ej förenat med så stort besvär, som då kölnan eller badstun måste uppvärmas, och resultatet av bråtningen blev lika gott vid begagnandet av sommarvärmen. Linets stora betydelse består i dess styrka och glans; styrkan förstodo nog våra förfäder att uppskatta, då fiskenät och tömmar gjordes av detta garn. Linets glans kom till sin rätt, då dukar och andra prydnadssaker vävdes för hemmet. Vad linets styrka beträffar, så är den betydligt större i vått tillstånd

Under kristidsåren på 1920-talet, då ej något lingarn fanns i affärerna att få köpa, så spanns garn i hemmet, och män som var fiskare, bundo nät av det hemspunna lingarnet. På så sätt behövde ej fisket ligga nere, då linodling och hemslöjd existerade.

Linodlingen i gången tid var inriktad på att tillgodose det egna behovet av linnesaker. Omkring sekelskiftet kunde lin och blånor få sändas till spinnerier, och man erhöll garn mot erläggande av spinnlön, men ändock var linodlingen ej något allmän, och några år senare var den nästan bortlagd.

Men så kommer krisåren 1918-1922, och då uppstod brist på linnegarn och tyger, sytråd var det knappt med. Då blev det linodling, nästan varje brukningsdel i bygden hade en linteg. Man bråtade hemma och sände lin och blånor till spinnerierna för att erhålla garn.

När krisåren voro över, försvann linodlingen men dock inte totalt, utan några få sådde linfrö som en gammal tradition.

Vid det senaste krigstillståndet ute i världen har tanken på linodling tagit former av ekonomisk art, och linberedningsanstalter har uppförts, vartill lantbrukarna sänder sin lindhalm och får betalt för densamma efter dess kvalite.

Det finns även bygder, som på senarste tid låtit uppföra torkinrättning för linhantering ävensom för bråtning m.m. efter nyare metoder, så att maskiner få utföra en stor del av arbete. Schäkmaskiner finnas också, så att arbetet kan utföras hemma på gården på ett lättare sätt än efter gammal sed med de enkla redskapen.

Linnet är en gammal kulturväxt och torde ha odlats i bygden sedan långt tillbaka i tiden.

De som voro våra förfäder förstod sig även på att sköta om saker av linne; det finnes dukar, som är bortåt 100 år gamla och ännu äro till utseende lika vackra som nya, likaså är det med rätt så gamla spannmålssäckar.

Vi som höra nutiden till, ha fått lära, att linnevävnader ej böra tvättas med varmare vatten än 60 grader, och att soda är skadligt för dessa vävnader.

Sageskvinna frök. Gustava Kristofferson, Årstad, Karlanda, f 1884

Årjäng i februari 1947

E. Rönnfors

Till de efter Gustava Kristoffersson å förestädene sidor återgivna sakrika uppteckningarna om linodling och spinning har jag ytterligare en del att tillägga.

Hon har endast nämnt den rötning av linet som företogs på så sätt, att lindhalmerna breddes ut på avbetade valltegar. Det förekom även rötning av lin genom dränkning i vatten (nedraket lin), som verkställdes i linsdränka (lindrana). Lindränkan valades (vala) genom nedslagning

avpålar i sjöbotten runt omkring densamma. För linets skyddande mot bortspolande av vind och våg voro också stenar stänger och lövruskor anbragta ovanpå lindrånkan. Rörning (rotong) av lin i dränka måste naturligtvis företagas, medan vattnet kunde värmas av sommarsolen; den tid som rötningen tog var beroende av temperaturen i vattnet,

Garnet av det lin, som blev rött i dränka, hade en blåvit färg och liksom silverglans, då däremot det som blev rött på vall hade en svagt gulbrun färgton, som något närmade sig brons, samt en mattare glans. När man hade tillgång på bägge dessa sorters lingarn, ordnade man det därför ofta så, att i brällsväven det blev omväxlande varannan ruta av vardera slaget för att på detta sätt få mönstret rikare nyanserat.

Kan även omnämna, att den anordning som Gustava Kristoffersson anför och som bestod i att en repstode sattes upp emellan trena väggar, ej var den enda anordning som användes för att skilja hamsorna från linhalmen. Å den timrade loge, som min morfar, Erik Olsson uppförde på tomten Rönningen i Knutsbol, Karlanda, sitta ännu kvar på var sin sida av logekistan dylika av björk förfärdigade kammar, linrepor(linerepor), som jag å bifogade plansch avritat.

På det stället, jag nyss nämnde, fanns också till på 1890-talet en av min morfar närmre åt sjösidan till uppförd badstu, där lin torkades och jämte en del linredakap förvarades. Utanför badstun fanns ett plant berg, å vilken min mor och någon av grannkvinnorna brukade hållas med bråtningen av linet någon tid under sommaren. Här såsom för övrigt nästan överallt vid de mindre gårdarna, fanns ej linsmangel, utan förarbetet vid bråtningen, innan linhalmen gick till käftan, verkställdes med slaga. Min mor och hennes arbetskamrat hade en gång fått en gubbe, som gick på roten till lintröskare. Denna var varken ålderstigen eller skröplig och mager, än han bort kunna göra någon nytta för sig. Men gubben hade en obotlig åkomma, och det var nog också därför som han kommit på roten. Han var nämligen ohjälpligt lat, och när gummorna fingo linhalmen från tröskkarlen ungefär lika obräckt och styv, som när den låg i badstun, ryckte de slagan av gubben och tröskade linet själva.

17

Till Landsmålsarkivets frågelista M 74.

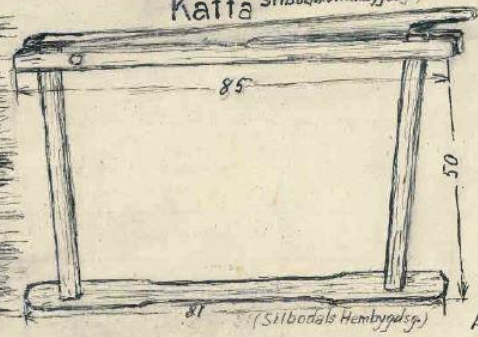
Nordmarks lnd.
Värmland.

Skäckträ

Häckla I.

Slända
(hantel)

ULMA 18663. E. Rönfors. 1947
VRML. KARLANDA, SILBODAL
Frågl. M 74

Är jämförd 1/2 1947. Rönfors.